

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha, 2019

Natalie Schwamová

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ FAKULTA

Hudební umění

Klavír

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KLAVÍRNÍ DÍLO PETRA ILJIČE ČAJKOVSKÉHO

Natalie Schwamová

Vedoucí práce: prof. František Malý

Oponent práce: MgA. Lukáš Klánský

Datum obhajoby: 7.6.2019

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2019

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Music Art

Piano

BACHELOR'S THESIS

PIOTR ILYICH TCHAIKOVSKY'S PIANO WORKS

Natalie Schwamová

Thesis advisor: Prof. František Malý

Thesis opponent: MgA. Lukáš Klánský

Date of thesis defense: 7.6.2019

Academic title granted: BcA.

Prague, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Klavírní dílo Petra Iljiče Čajkovského

Vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků bakalářské práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Tato bakalářská práce je rozdělena do čtyř hlavních částí. V první části se budu stručně věnovat dětství, studiu a životu skladatele. Druhá kapitola bude pojednávat o lidech z jeho blízkého okolí. Pro zasazení autora do historického kontextu, popíšu ve třetí kapitole vztah k Mocné hrstce. Ve čtvrté kapitole chronologicky seřadím sólové, komorní i orchestrální klavírní díla, doplněné o minutáž a interprety děl. Pro lepší orientaci čtenáře v následující kapitole je seznam uveden předem namísto konce práce. V páté kapitole popíšu základní charakteristiky Čajkovského díla, následně se skladbám budu věnovat podrobně. V páté, poslední, kapitole uvedu interprety, kteří měli, či mají podíl na šíření odkazu tohoto skladatele.

Klíčová slova

Petr Iljič Čajkovskij, klavírní dílo, sólové skladby, komorní skladby, klavírní koncerty, klavír

Abstract

This bachelor thesis is divided into four main parts. In the first part I will briefly describe the childhood, studies and life of the composer. The second chapter deals with the people from Tchaikovsky's inner circle and setting the composer in the historical context, I will also describe the relationship to the Big Five. In the third chapter there are chronologically sorted solo, chamber and orchestral piano pieces, supplemented by an approximate performance time and their performers. For a better understanding of the reader, in the next chapter, the list of the composer's works is presented in advance instead of the end of the thesis. In the fourth chapter I will describe the basic characteristics of Tchaikovsky's work. In the fifth and final chapter, I will introduce some of the pianists who were, or are involved in the dissemination of the composer's legacy.

Key words

Pyotr Iljich Tchaikovsky, solo works, chamber works, orchestral works, piano

Obsah

Úvod	9
1. Život Petra Iljiče Čajkovského	10
1.1 Mládí a studium	10
1.2 Zralá léta	10
2. Osobnosti, které měly vliv na osobní a skladatelský vývoj Čajkovského	12
2.1. Petr Jurgenson	12
2.2. Modest Čajkovskij	12
2.3 Naděžda von Meck	13
2.4. Nikolaj Rubinstein	13
3. Čajkovskij a Mocná hrstka	14
4. Chronologický přehled díla Petra Iljiče Čajkovského	16
4.1 Skladby pro sólový klavír	16
4.2. Komorní klavírní dílo Petra Iljiče Čajkovského	23
4.3 Klavírní orchestrální hudba Petra Iljiče Čajkovského	24
5. Charakteristika skladeb	26
5.1 Kusy pro sólový klavír	26
5.2. Komorní skladby	34
5.3. Díla pro klavír a orchestr	35
6. Interpreti Čajkovského klavírní hudby	37
6.1. Sviatoslav Richter	37
6.2. Emil Gilels	37
6.3. Michail Pletnev	37
6.4. Viktoria Postnikova	38
6.5. Tatiana Nikolajeva	38
7. Závěr	39
8. Seznam použité literatury	40
8.1. Seznam knižních zdrojů:	40
8.2. Seznam Internetových odkazů:	40

Úvod

K výběru tématu své práce jsem zvolila dílo Petra Iljiče Čajkovského. Se skladatelem jsem se setkala poprvé v dětství, kdy jsem hrála pár kusů z jeho alba pro děti, ovšem hlubší vzpomínky na interpretace z těchto dob pochopitelně nemám. Prvním velkým dílem, kterým jsem se zabývala, bylo nejspíše jedno z největších děl jeho tvorby – klavírní koncert b moll. Otázka uchopení tohoto díla byla pro mě přirozenou záležitostí, ovšem před nedávnem jsem se začala zajímat i o ostatní díla, jejichž pochopení bylo paradoxně mnohem těžší, proto považuji hlubší zkoumání některých problematik interpretace i za práci na osobním rozvoji.

Prací zabývající se hudbou Čajkovského existuje spousta, ovšem nedohledala jsem žádnou českou, která by kompletně shrnovala dílo a zároveň se zmiňovala o některých interpretech a jejich interpretaci. V textu jsem hojně čerpala z korespondence a ze zahraničních zdrojů, které mají na rozdíl od českých badatelů Čajkovského dílo velmi prozkoumané (například webový projekt Tchaikovskyresearch).

Návod na správné hraní neexistuje a nejspíš ani nikdy existovat nebude, přestože žijeme v době plné moderních technologií, tudíž jsem považovala za nejlepší nápad dílo kompletně shrnout. Cílem práce je tedy zejména syntéza zahraničních zdrojů, zkušeností a poslechových dojmů, které by mohly vést k častějšímu provozování hudby P. I. Čajkovského v Čechách a zamyšlení se nad otázkami některých konkrétních skladeb a obecně jazyka tohoto geniálního skladatele, který bývá pro interprety těžším oříškem.

V práci se nejprve krátce zmíním o životě skladatele, poté uvedu několik lidí z jeho blízkého okolí a doby, abychom pochopili souvislosti některých skladeb. Poté se zaměřím na charakteristiku a popis jednotlivých děl či cyklů a nakonec představím a zhodnotím interpretace některých klavíristů.

1. Život Petra Iljiče Čajkovského

1.1 Mládí a studium

Jeden z největších ruských skladatelů se narodil 7. května 1840 jako jeden z šesti dětí do nehudební rodiny. Žili v blahobytu a doma měli orchestrion a klavír, díky čemuž se dostalo Čajkovskému prvního hudebního vzdělání. Rodina si byla vědoma talentu malého Petra, ale usoudila, že by bylo lepší, kdyby se věnoval perspektivnější práci.

V jeho deseti letech ho tedy matka odvezla do Petrohradu, aby studoval na právnické škole. Souběžně však dostával hodiny klavíru u Rudolfa Kündigera. Po studiu přijal práci na ministerstvu spravedlnosti, ale stále tíhl hudbě, a tak se roku 1863 přihlásil na Petrohradskou konzervatoř. Zde ho učil skladbě ředitel konzervatoře Anton Rubinstein, který mu po 3 letech doporučil nastoupit jako učitel harmonie na nově otevřené Moskevské konzervatoři, kterou pro změnu vedl bratr Rubinsteina, Nikolaj.

1.2 Zralá léta

V období pedagogické činnosti byl velmi plodný jako skladatel. Napsal čtyři opery včetně Evžena Oněgina a první klavírní koncert, což jsou jedny z nejhranějších děl vůbec. V této době se také seznámil se svou žačkou, se kterou se po krátké známosti oženil. Manželství vydrželo pár týdnů. Dodnes se spekuluje o homosexualitě Čajkovského, tudíž i o sňatku uzavřeném výhradně ze společenských důvodů. Po tomto krátkém manželství nastala tvůrčí krize, skladatel trpěl depresemi a celkovým vyčerpáním.

Pomohla mu až šlechtična Naděžda von Meck, se kterou začal udržovat kontakt, byť pouze písemný. Nikdy se nesetkali, přesto od ní dostával Čajkovskij finanční podporu a pobýval v některých jejích sídlech. 3 roky před jeho smrtí přerušila von Mecková se skladatelem kontakt. Některé zdroje udávají jako důvod finanční krizi, ovšem syn Naděždy vylíčil biografovi Kaškinovi zdravotní problémy v rodině.

Čajkovskij byl na pomyslném vrcholu v 80. letech, kdy se těšil oblibě a slávě. Jeho díla byla velmi často hraná, byl zván, aby hrál a uváděl svá díla. Podnikl několik cest i do zahraničí včetně Francie a velkého turné v USA. V České republice uvedl roku

1888 svůj klavírní koncert b moll se sólistou Alexanderem Silotim – svým moskevským žákem.

V posledním roce života získal čestný doktorát univerzity Cambridge. Jeho posledním veřejným vystoupením byla premiéra jeho symfonie č. 6 Patetické. Několik dní poté zřejmě vypil vodu infikovanou cholerou, na kterou pravděpodobně zemřel.

2. Osobnosti, které měly vliv na osobní a skladatelský vývoj Čajkovského

2.1. Petr Jurgenson

Petr Ivanovich Jurgenson se narodil roku 1836 v nynějším Tallinu (Estonsko), zemřel v Moskvě roku 1904. Byl jeden z největších ruských nakladatelů. Společnost si založil roku 1861. Stál u zrodu Čajkovského skladatelské kariéry, vydal jeho první skladby a spolupracovali spolu i nadále. K Čajkovskému měl blízko celý jeho život, skladatel byl dokonce i kmotrem jeho syna Borise. Jurgenson skladatele utěšoval a pomáhal mu po krachu manželství s Antoninou Ivanovnou Milyukovou. S bratrem skladatele, Modestem, měl komplikovanější vztah, proto po smrti Petra Iljiče vzniklo menší nedorozumění při publikaci jeho skladeb.

2.2. Modest Čajkovskij

Bratr Petra Iljiče Čajkovského, Modest Iljič Čajkovskij, se narodil roku 1850 v Alpajevsku jako šesté z dětí, byl dvojčetem Anatolije Iljiče Čajkovského, zemřel v roce 1916 v Moskvě. Studoval práva, ale hojně se věnoval psaní libret (napsal libreto k operám Eduardovi Nápravníkovi, Antonu Arenskému či například Sergeji Rachmaninovovi). Po smrti Čajkovského se zasloužil o udržování jeho odkazu. Jeho prací je rovněž biografie autora (život a korespondence P. I. Čajkovského), která vzešla z faktu, že se rozpadl původní plán o vytvoření biografie, na které by se podílely čtyři osoby: Modest Čajkovskij Sergej Tanějev, Nikolaj Kaškin a Herman Laroche.

Čajkovskij věnoval svému bratrovi 12 klavírních kusů op. 40.

2.3 Naděžda von Meck

Naděžda Filaretovna von Meck se narodila roku 1831 ve vesnici Znamenskoje, v Rusku, a zemřela roku 1894 v Nice, ve Francii. Lásku k hudbě a umění zdělila po svém otci, který byl amatérským houslistou. Vdala se za hraběte von Mecka, se kterým měla 18 dětí. Po jeho smrti jí připadlo velké jmění, kterým přispívala na podporu a růst mladých hudebníků. Mezi její hosty patřili hudebníci jako Nikolaj Rubinstein, Henryk Wienawski či tenkrát mladý a neznámý talent Claude Debussy. I když se s Čajkovským nikdy osobně nesešla (byla to součást jejich dohody), skladatel z jejich vztahu velmi těžil. Naděžda Čajkovského finančně podporovala spoustu let a poskytovala mu klid na práci v jejích letních sídlech.

Naděžda von Meck přerušila roku 1890 styk s Petrem Iljičem Čajkovským po téměř 13 letech. Vztah se pokusila o 4 roky později obnovit, ovšem dopis již skladateli nebyl doručen, poněvadž zemřel.

2.4. Nikolaj Rubinstein

Mladší z bratrů Rubinsteinových¹ se narodil roku 1835 v Moskvě, zemřel roku 1881 v Paříži. Zasloužil se o založení Moskevské konzervatoře (jeho bratr Anton založil Petrohradskou). Rovněž byl ředitelem Ruské hudební asociace, kam patřil i P. I. Čajkovskij, se kterým se vzájemně respektovali. Jeho díla často hrával i premiéroval. Čajkovskij věnoval Rubinsteinovi například svou první vydanou skladbu Scherzo a la russe op. 1, č. 1, klavírní koncert G dur a jako vzpomínku na něj napsal Klavírní trio a moll op. 50. Původně mu chtěl věnovat první klavírní koncert b moll, op. 23, ale Rubinsteinovi se toto dílo nezamlouvalo a Čajkovského za něj zkritizoval.

¹Nezaměňovat za klavíristu Arthura Rubinsteina.

3. Čajkovskij a Mocná hrstka

Vztah Čajkovského k Mocné hrstce považuji za důležité zmínit, jelikož se jedná o zasazení autora do historického kontextu doby.

Mimo Čajkovského figurovali v této době v ruské hudbě ještě další významní autoři, kterým se říkala Mocná hrstka neboli Velká pětka. Čajkovskij a Mocná hrstka byli jakýmsi lídry dvou ruských směrů, kteří následným vývojem a syntézou vedli ke vzniku jednotného ruského směru, který vytvořil půdu pro ruské skladatele 20. století – například Sergeje Rachamaninova, Sergeje Prokofieva, Dmitrije Šostakoviče či Igora Stravinského.

Nejprve si připomeňme, co byla Mocná hrstka a kdo ze skladatelů do této skupiny patřil. Mocná hrstka bylo sdružení skladatelů kolem Mila Balakireva, kteří se scházeli v letech 1856 – 1862. Kromě Balakireva to byli Cesar Kjuj, Modest Musorgskij, Nikolaj Rimsky Korsakov a Alexander Borodin. Zajímavostí je, že nikdo z těchto skladatelů nebyl profesionálním hudebníkem (neměli hudební vzdělání) a všichni měli kromě komponování i jiné povolání (lékař, námořník, matematik).

Název Mocná hrstka dostali od kritika Vladimira Stasova v recenzi po jejich společném koncertě. Hlavním cílem skupiny bylo vytvoření unikátní ruské hudební řeči a ruské umělecké identity, která by odvrhovala všechny západní kompoziční zvyky a prvky.

Rusko bylo tedy rozděleno na dva hudební směry, které ale měly stejného předchůdce, a to Michaila Glínku, který byl prvním ruským skladatelem, který se proslavil v zahraničí. Největším rozdílem mezi Mocnou hrstkou a Čajkovským byla tedy Čajkovského inspirace ze západu. Nebránil se syntéze a inspiraci různými jinými národními školami.

I když hudební ideologie Mocné hrstky a Čajkovského nebyly totožné, vzájemnou inspiraci nemůžeme popřít. Nebyli ani přímými nepřáteli, jak by se na první pohled mohlo zdát. Čajkovskij věnoval například Balakirevovi symfonickou báseň *Fatum*, kterou i Balakirev premiéroval.

V korespondenci mezi těmito skladateli ale vidíme nesouhlas v určitých pasážích skladby, přestože si Balakirev věnování vážil.² I když v kontaktu nezůstali příliš dlouho, na jeho podnět začal Čajkovskij psát další symfonickou báseň, tentokrát Romea a Julii, která dosáhla významného úspěchu. Vztahy mezi Čajkovským a těmito autory tedy nejspíš nebyly tolik nevraživé, jako je v dnešní době v povědomí lidí.

.

² Korespondence Balakireva Čajkovskému z 30.3. 1869

4. Chronologický přehled díla Petra Iljiče Čajkovského

V této kapitole představím kompletní seznam děl Petra Iljiče Čajkovského, včetně jejích všech částí, opusových čísel, tónin, překladů k některým názvům, roku vydání a přibližné minutáže (u skladeb, které se mohou hrát zvlášť je uvedena minutáž u každého kusu). Ke každému dílu uvedu rovněž katalogové číslo ČW³ A TH⁴ a alespoň jednu nahrávku významného interpreta.

4.1 Skladby pro sólový klavír

Valčík Anastásie, F dur (TH 119; ČW 95) (1854) (3 min.)

Interpreti: Valentina Lisitsa

Téma s variacemi, a moll (TH121 ; ČW 96) (1864) (14 min.)

Téma. Andante semplice

Variace I. Andante

Variace II. Un poco più mosso

Variace III. Allegro scherzando

Variace IV. Allegro con fuoco

Variace V. Allegro moderato

Variace VI. Andantino

Variace VII. Presto

³ **The Tchaikovsky Handbook** ("TH") zkompletovali jí Alexander Poznansky a Brett Langston a roku 2002 ji vydalo nakladatelství Indiana University Press. Skládá se ze dvou dílů, je to první anglicky vydaný katalog skladatele

⁴ **Tématicky a Bibliografický katalog děl P. I. Čajkovského** vydaný roku 2003 Muzeem Čajkovského v Klinu

Variace VIII. Adagio

Variace IX. Allegro

Interpreti: Viktoria Postnikova

Klavírní sonáta cis moll op. 80 (TH 123; ČW 97) (1865) (25 min.)

1. *Allegro con fuoco*, cis moll (10 min.)
2. *Andante*, A dur (4 min.)
3. *Allegro vivo*, cis moll (6 min.)
4. *Allegro vivo*, cis moll (5 min.)

Interpreti: Emil Gilels, Leslie Howard

Deux morceux (Dva kusy) op. 1 (1867) (15 min.)

1. Scherzo à la russe (Scherzo na ruský způsob) (TH 124; ČW 98) (7 min.)
2. Impromptu (TH 122; ČW 99) (8 min.)

Interpreti: Viktoria Postnikova, Claudio Colombo

Souvenir de Hapsal (Haapsalský suvenýr), op. 2 (TH 125 ; ČW 100, 101,102) (1867) (12 min.)

1. *Ruines d'un chateau* (Zřícenina hradu), e moll (5 min)
2. Scherzo, F dur (5 min)
3. *Chant sans paroles* (Píseň beze slov), F dur (4 min)

Interpreti: Igor Zhukov

Valse-caprice D dur, op. 4 (TH 126; ČW 103) (1867) (9 min)

Interpreti: Michael Ponti

Romance f moll, op. 5 (TH 127; ČW 104) (1868) (7 min)

Interpreti: Sviatoslav Richter

Valse-scherzo op.7, A dur (TH 129 ; ČW 105) (1870) (4:30 min.)

Interpreti: Mikhail Pletnev, Sviatoslav Richter

Capriccio op. 8, Ges dur (TH 130; ČW 106) (1870) (5 min.)

Interpreti: Mikhail Pletnev, Valentina Lisitsa

Trois morceaux (Tři kusy) op.9 (TH 131; ČW 107,108,109) (1870) (14 min.)

1. Rêverie (Snění) (7 min.)
2. Polka de salon (Salonní polka) (3 min.)
3. Mazurka de salon (Salonní mazurka) (4 min.)

Interpreti: Mikhail Pletnev,

Deux morceaux (Dva kusy) op. 10 (TH 132; ČW 110, 111) (1871) (7 min.)

1. Nokturno (4 min.)
2. Humoreska (3 min.)

Interpreti: Oxana Yablonskaya

Six morceaux (Šest kusů) op. 19 (TH 133; ČW 112 to 117) (1873) (25 min.)

1. Rêverie du soir (Večerní snění), g moll (4 min.)
2. Scherzo humoristique (Humorné scherzo), D dur (3 min.)
3. Feuillet d'album (Lístek do památníku), D dur (2 min.)
4. Nokturno, cis moll (3:30 min)
5. Capriccioso, B dur (3 min.)
6. Thème original et variations (Originální téma a variace), F dur (10 min.)

Interpreti: Emil Gilels, Sviatoslav Richter

Six morceaux (Šest kusů) op. 21 (TH 134 ; ČW 118 až 123) (1873) (25 min.)

1. Preludium, gis moll. (2:30 min.)
2. Fugue á 4 voix (čtyřhlasá fuga), gis moll (3 min.)
3. Impromptu, cis moll (2 min.)
4. Marche funèbre (smuteční pochod), as moll (7 min.)
5. Mazurka, as moll (4:30 min.)
6. Scherzo, As dur (5 min.)

Interpreti: Franco Trabucco, Mikhail Pletnev

Roční doby op. 37/a (TH 135; ČW 124) (1876) (43 min.)

1. Leden „U krbu“ A dur (5:30 min)
2. Únor „Masopust“ D dur (3 min.)
3. Březen „Píseň skřivana“ g moll (2:30)
4. Duben „Sněžinka“ B dur (3 min.)

5. Květen „*Bílé noci*“ G dur (4 min.)
6. Červen „*Barkarola*“ g moll (6 min)
7. Červenec „*Žencova Píseň*“ Es dur (2 min.)
8. Srpen „*Sklizen*“ h moll (3:30 min.)
9. Září „*Lov*“ G dur (3 min.)
10. Říjen „*Píseň podzimu*“ d moll (5 min.)
11. Listopad „*Trojka*“ E dur (3 min.)
12. Prosinec „*Vánoce*“ As dur (5 min.)

Interpreti: Vladimír Ashkenazy, Viktor Bunin

Velká klavírní Sonáta op. 37, G dur (TH 139; ČW 148 (1878) (32 min.)

1. Moderato e risoluto (11 min)
2. Andante non troppo quasi Moderato (10 min.)
3. *Scherzo*. Allegro giocoso (3 min)
4. *Finale*. Allegro vivace (7 min.)

Interpreti: Elizaveta Leonskaja

Album pour enfants (Album pro děti) op. 39, (TH 141; ČW 150 to 173) (1878) (31 min.)

1. Ranní modlitba, G dur (1 min.)
2. Zimní jitro, h moll (1 min.)
3. Malý jezdec, D dur (1 min.)
4. Matičce, G dur (1:30 min.)
5. Pochop dřevěných vojáčku, D dur (1min.)
6. Nemocná panenka, g moll (2 min.)
7. Pohřeb panenky, C dur (2 min.)
8. Valčík Es dur, (2 min.)

9. Nová Panenka, B dur (1 min.)
10. Mužík s harmonikou, B dur (1 min.)
11. Mazurka, d moll (1:30 min.)
12. Ruská píseň, F dur (1 min.)
13. Kamarinskaja, D dur (1 min.)
14. Polka, B dur (1 min.)
15. Italská píseň, D dur (1 min.)
16. Stará francouzská píseň, g moll (1 min.)
17. Německá, Es dur (1 min.)
18. Neapolská píseň, Es dur (1:30 min.)
19. Chůvina pohádka, C dur (1 min.)
20. V sladkém snění, C dur (2 min)
21. Ježibaba, e moll (1 min.)
22. Skřivánek, G dur (1 min.)
23. píseň kolovrátku, G dur (1 min.)
24. V ruském kostele, e moll (2 min.)

Interpreti: Jan Panenka

**Douze morceaux de difficulté moyenne (Dvanáct kusů střední obtížnosti) op. 40
(TH 138; ČW 136 až 147) (1878) (40 min.)**

1. Etuda, G dur (1:30 min.)
2. Chanson Triste (Smutná píseň), g moll (3 min.)
3. Marche Funebre (Smuteční pochod), c moll (8 min.)
4. Mazurka, C dur (3 min.)
5. Mazurka, D dur (3 min.)
6. Chant sans paroles (Píseň beze slov), a moll (3 min.)

7. Au village (Na vesnici), c moll (3 min.)
8. Valse (Valčík), As dur (3 min.)
9. Valse (Valčík), fis moll (3 min.)
10. Dance russe (Ruský tanec), a moll (3 min.)
11. Scherzo, d moll (3 min.)
12. Reverie interrompue, As dur (4 min.)

Interpreti: Nadia Reisenberg, Mikhail Pletnev

Six morceaux (Šest kusů) op. 51 (TH 143; ČW 175 až 180) (1882) (31 min.)

1. Valse de salon (Salonní valčík), As dur (5 min.)
2. Polka peu desante (Taneční polka), h moll (4 min.)
3. Menuetto scherzoso, Es dur (5 min.)
4. Natha-Valse, A dur (4 min.)
5. Romance, F dur (7 min.)
6. Valse sentimentale (Sentimentální valčík), f moll (5:30 min.)

Interpreti: Oxana Jablonskaja, Viktoria Postnikova

Dumka (Ruská rustikální scéna) op. 59, c moll (TH 145; ČW 182) (1886) (8 min.)

Interpreti: Yefim Bronfman, Vladimir Horowitz, Brigitte Engerer

Moment Lyrique (Lyrický moment), As dur (TH 149; ČW 186) (1892) (3 min.)

Interpreti: Tatyana Nikolayeva, Michael Ponti

**Dix-huit morceaux pour piano (Osmnáct kusů pro klavír) op. 72
(TH 151; ČW 187 až 204) (1892) (70 min.)**

1. Impromptu, f moll (4 min.)
2. Berceuse, As dur (7 min.)
3. Tendres reproches (Něžné výčitky), cis moll (2 min.)
4. Danse caractéristique (Charakteristický tanec), D dur (4 min.)
5. Méditation (Meditace), D dur (6 min.)
6. Mazurque pour danser (Mazurka k tanci), B dur (3 min.)
7. Polacca de concert , Es dur (5 min.)
8. Dialogue (Dialog), H dur (4 min.)
9. Un poco di Schumann (Trochu z Schumanna), Des dur (3 min.)
10. Scherzo-fantaisie, es moll (6 min.)
11. Valse-blurette, Es dur (3 min.)
12. L'espiègle (Hravý), E dur (2 min.)
13. Echo rustice (Rustikální echo), Es dur (2 min.)
14. Chant élégiaque (Elegická píseň), Des dur (7 min.)
15. Un poco di Chopin (Trochu z Chopina), cis moll (3 min.)
16. Valse à cinq temps (Valčík na pět), D dur (1 min.)
17. Passé lointain (Daleko v minulosti), Es dur (5 min.)
18. Scene dansante (Taneční scéna), C dur (4 min.)

Interpreti: Alexei Nasedkin, Mikhail Pletnev

4.2. Komorní klavírní dílo Petra Iliče Čajkovského

Souvenir d'un lieu cher pour violon et piano (Vzpomínka na drahé místo pro housle a klavír) op. 42 (TH 116; ČW 205) (1878) (16min)

1. Meditace, d moll (9 min.)
2. Scherzo, c moll (3 min.)
3. Melodie, Es dur (4 min.)

Interpreti: Julia Fischer (housle), Yakov Kreizberg, (klavír)

Klavírní trio a moll op. 50 (TH 117 ; ČW 93) (1882) (47 min)

1. Pezzo elegiaco (Moderato assai – Allegro giusto), a moll (18 min)
2. Tema con variazioni: Andante con moto (in e moll) Variazione finale e coda, A dur – a moll (27:00)

Interpreti: Leonid Kogan (housle), Mstislav Rostropovich (violoncello), Emil Gilels (klavír)

4.3 Klavírní orchestrální hudba Petra Iljiče Čajkovského

Klavírní koncert č. 1 op. 23, b moll (TH 55; ČW 53) (37 min) (1874-1890)

1. Allegro non troppo e molto maestoso – Allegro con spirito, b moll – B dur (21 min.)
2. Andantino semplice – Prestissimo – Tempo I, Des dur (8 min.) (8 min)
3. Allegro con fuoco – Molto meno mosso – Allegro vivo, b moll - B dur (8 min.)

Interpreti: Van Cliburn Martha Argerich, Emil Gilels

Klavírní koncert č. 2, op. 44, G dur (TH 60; ČW 55) (40 min) (1880)

1. Allegro brillante e molto vivace, G dur (20 min.)
2. Andante non troppo, D dur (13 min.)
3. Allegro con fuoco, G dur (17 min.)

Interpreti: Yefim Bronfmann, Denis Matsuev

Koncertní Fantazie op. 56, G dur (TH 61; ČW 56) (1884)

1. Quasi Rondo, G dur (16 min)
2. *Contrastes*. Andante cantabile - Molto vivace, g moll, G dur (15 min.)

Intepreti: Mikhail Pletnev

Klavírní koncert č.3 op.75, Es dur (TH 65 ; ČW 57) (1893) (18 min.)

Allegro Brilliante, Es dur (18 min.)

Interpreti: Emil Gilels

5. Charakteristika skladeb

O Čajkovského hudbě se nedá jednoznačně říci, že by byla psaná ve výhradně ruském duchu. Jeho hudba vyniká zejména pestrostí, výrazností a barevností. Styl tedy jednoznačně vyhradit nelze.

Jeho hudba je charakteristická bohatou melodikou a lákavou melodičností. V jeho skladbách dominuje střídání zpěvných pasáží s tanečními, čímž kontrastují. Taktéž častá je melancholie, kterou pravděpodobně odráží brzký odchod jeho matky, na kterou byl citově velmi fixován.⁵

V jeho tvorbě se často objevují tance, zejména valčíky, ale například i scherza. Často kombinoval ruský folklor s folklorními prvky jiných zemí. V jeho klavírní tvorbě je patrný vliv Schumannův, kterého považoval za nejgeniálnějšího skladatele pro klavír, i když usuzoval, že některé jeho orchestrace jsou přeplácené.⁶

5.1 Kusy pro sólový klavír

Valčík Anastásie

Čajkovského nestarší dochovaná skladba, psaná pravděpodobně na rodinné dovolené roku 1854. Skladba je hravá, svěží, v tónině F dur. Tempové označení je Moderato.

Téma s variacemi

Studentské dílo napsané pravděpodobně roku 1864. Dílo bylo vydáno až po jeho smrti, objevil ho Modest Čajkovskij roku 1908⁷. Téma z těchto variací bylo využito i v rozpracované orchestraci symfonických etud Roberta Schumanna.

Skladba je tvořena tématem a devíti variacemi. Téma začíná triolami v pravé ruce doplněné střídáním d moll a a moll akordů v levé. Následující průběh variací není nijak neobvyklý, skladba běží do čtvrté variace v rychlejších tempech, následuje volnější variace, návrat k rychlejším variacím a energický konec.

⁵ Zemřela roku 1854, v Čajkovského čtrnácti letech, na cholera.

⁶ PETUCHOVA, Svetlana: Čajkovskij und Schumann – ein neuer Versuch ISSN 2191-8627

⁷ Korespondence mezi Modestem Čajkovským a Sergejem Taneyevem z data 18. 11. 1908

Klavírní Sonáta op. 80

Byla napsána skladatelem v posledním ročníku na konzervatoři. I když je to dílo studentské, je velmi vyzrálé. Skladba byla publikována až po Čajkovského smrti. Začíná uvedením pochmurného hlavního tématu, kolem kterého se točí i zbytek první věty. Druhá věta - A dur - je jakousi lyrickou písní. Scherzo a poslední věta završují sonátu virtuózně. Alexandru Silotimu připadala sonáta příliš dlouhá, proto ji nechal vydat pouze ve dvou větách – druhé a čtvrté. Na koncertech ale často hrával první a třetí větu⁸. Od druhé poloviny 20. století se sonáta hraje v původní kompletní verzi: Allegro con fuoco (cis moll) – Andante (A dur) – Scherzo Allegro vivo (cis moll) – Allegro vivo (cis moll).

Dva kusy op. 1

Jeho první vydaný opus vůbec. Tvoří jej dvě skladby – Scherzo á la russe (Scherzo na ruský způsob) a Impromptu. Publikováno mělo být jen Scherzo, N. Rubinstein ale donesl vydavateli Jurgensovi celé Čajkovského desky, ve kterých bylo zahrnuto i Impromptu. Impromptu bylo napsáno již roku 1863, Scherzo o tři roky později. Impromptu je velmi hravé, Scherzo naléhavější, obě jsou v toccatovém stylu. Inspirace k hlavní melodii scherza pochází z letního sídla jeho sestry Alexandry v Kamence.

Suvenýry z Haapsalu op. 2

Souvenir de Haapsal napsal Čajkovskij při pobytu s jeho sourozenci v Haapsalu (nyní Estonsko) v roce 1867. V prvních dvou skladbách, v Zřícenině hradu (která začíná velmi temně) a ve Scherzu je velmi patrný vliv Schumanna, který byl jeho oblíbeným skladatelem.⁹ Třetí skladba – Píseň beze slov – je bezstarostnou melodií.

Valse - caprice op. 4

Napsána roku 1868 v Moskvě, opět pro vydavatele Jurgensona. Byl věnovaný rakouskému virtuóзовi Antonu Doorovi. Dílo je velice virtuózní. Skladatel si pohrává s několika tématy, která po celou skladbu různě variuje a obměňuje. Dílo končí grandiózním závěrem.

⁸http://en.tchaikovsky-research.net/pages/Piano_Sonata_in_C-sharp_minor#cite_note-note2-2

⁹ Píše o něm ve svém 41. článku pro ruský časopis RussianRegister 1875

Romance op. 5

Melancholickou romanci věnoval své někdejší snoubence, zpěvačce Désirée Artôt roku 1868. Nostalgickou náladu umocňuje tónina f moll, vedlejší téma v As dur. Po zopakování hlavního i vedlejšího tématu nastupuje taneční část, poté se skladba vrací zpět k hlavní melodické linii. Končí dlouhým průtahem do f moll.

Valse-scherzo op. 7

Z roku 1870 pochází také Valčík - Scherzo v tónině D dur. Interpret se musí zejména na začátku vyrovnávat s obtížným řešením rytmu, který ale dodává skladbě onu vtipnost a obzvlášťňuje ji.

Capriccio op. 8

Přestože Čajkovskij nenapsal žádná technická cvičení (pouze jednu etudu v rámci dvanácti kusů op. 40), je patrné, že se s technickými problémy uměl dokonale a nápaditě vypořádat. Skladba by mohla nahradit etudy k procvičování rychlých intervalů. Pravděpodobně tedy nebude náhodou fakt, že skladba byla věnována studentovi Franze Liszta, Karlovi Klindworthovi. Sekvence rytmických figurací střídající se mezi pravou a levou, připomínají konverzaci dvou osob.

Tři kusy op. 9

Třetím dílem napsaným roku 1870 jsou tři kusy op. 9. Reverie, Salonní polka a Salonní Mazurka. První kus „*Reverie*“, v překladu „*Snění*“, je zajímavý rytmem levé ruky, kdy je průtah na příznávkách, což vytváří dojem noblesy. Hlavní téma se objevuje nejprve v D dur, následně i v e moll. Reverie končí v D dur, rytmickým motivem z hlavního tématu. Polku otevírá hezké poskočné téma v B dur. Tvoří jí folklorní prvky dovedené na harmonicky složitější úroveň. Zajímavé jsou ozdobné běhy u témat. Třetí kus z op. 9 je mazurka. Ačkoliv se na první poslech může zdát určitá podobnost s Mazurkami Chopinovými, je to nepravděpodobné, Čajkovskij prý Chopinovu hudbu neměl příliš v oblibě.¹⁰

¹⁰http://en.tchaikovsky-research.net/pages/Fr%C3%A9d%C3%A9ric_Chopin

Dva kusy op. 10

Dva kusy op. 10 – Nokturno F dur a Humoresku G dur – napsal Čajkovskij při svém pobytu ve Francii v Nice roku 1871. Nokturno je skladba snivá, evokuje dojem dalekého obrazu. Humoreska je inspirována francouzskou lidovou písničkou „ La fille aux oranges“ . Do roku 1900 byla ve Francii dokonce nejhranější skladbou, aniž by si lidé byli veřejně vědomi citace z lidové písně. Stejně jako spousta Čajkovského skladeb, i tuto hrával Louis Dermier při spoustě příležitostí. Skladby byly publikované nejprve zvlášť. Dohromady trvají přibližně 7 minut.

Šest kusů op. 19

Skladatel napsal šest kusů op. 19 na podzim roku 1873 při pobytu v Kamence ¹¹ na objednávku. Většina těchto kusů je z psaná ve formě A B A (vyjma poslední skladby, která je psaná ve formě variací).

První skladbou z tohoto cyklu je večerní snění v g moll tónině. Je to volnější skladba s prvky arabesky, střední část lyrická.

Scherzo humoristique – humorné scherzo v D dur je kontrastní k předchozí i následující skladbě cyklu.

Lístek do památníku, opět v D dur, je kratší odlehčenou skladbou, tempové označení je Allegro semplice.

Mezi jednu z Čajkovského často hraných skladeb patří Nokturno cis moll. Skladba začíná melodickou linií, podpořenou harmonickými postupy v levé ruce. Autor pracuje i s triolami – zejména pak ve střední části. Na konci skladby se vrací téma, objevuje se i v levé ruce, přičemž v pravé ruce se objevují triolové běhy.

Hlavní téma z předposlední skladby cyklu, Capriccia B dur, měl být původně námětem B dur symfonie.

Poslední a zároveň nejrozsáhlejší skladbou jsou variace, které se skládají z tématu, dvanácti variací a kódy. Téma působí smířlivě, první čtyři variace jsou technické, pátá je klidnější Andante. Zajímavá je i osmá staccatová a bouřlivá variace d moll, po níž následuje devátá variace – mazurka B dur, v níž se objevuje i kadenční pasáž.

Skladba a zároveň celý opus končí virtuózně.

¹¹Kamenka (nyní Ukrajina) – sídlo jeho sestry Alexandry, jezdíval sem s oblibou, vznikla zde spousta děl.

Šest kusů op. 21

Původně nazývaná Suitou nebo „Šesti kusy na totéž téma“ je skladba věnována Antonu Rubinsteinovi. Byla publikována roku 1873. Anton Rubinstein ji začal hrát až 10 let po vydání, čímž byl Čajkovskij rozhořčen.¹² Šest kusů otevírá preludium a následně fuga. Čtvrtá skladba cyklu - smuteční pochod - cituje motiv Dies Irae. Následující Mazurka se drží stejné tóniny jako pochod as moll. Cyklus končí scherzem v As dur.

Roční doby op. 37/a

Roční doby jsou jedny z nejvýznamnějších, v tuzemsku bohužel nepříliš často hraných, děl. Z českých interpretů ho na CD kompletně natočili pouze Antonín Kubálek¹³ a Ivan Klánský¹⁴, pro československý rozhlas Radoslav Kvapil. Je to cyklus dvanácti skladeb (Leden, Únor, Březen, Duben, Květen, Červen, Červenec, Srpen, Září, Říjen, Listopad, Prosinec), ve kterých autor hudbou popisuje a odráží celý rok.

Velká Sonáta G dur op. 37

Napsána mezi březnem a dubnem 1878 na venkovském domově u sestry. První skladbu, kterou Čajkovskij začal psát, aniž by měl hotovou skladbu předchozí, psal souběžně s houslovým koncertem. Svému bratrovi i své mecenášce se během těchto dvou měsíců svěřoval s nedostatkem motivace a inspirace, nucením do práce. Dílo je koncipováno do 4 vět včetně tanečního scherza. Poprvé byl veřejně hrán Nikolajem Rubinsteinem, kdy byl skladatel maximálně spokojen. Obvyklá interpretace trvá mezi 30 až 35 minutami.

Album pro děti Op. 39

Roku 1878 se Čajkovskij rozhodl přispět do dětské literatury sbírkou dvacetičtyř kusů. S tímto nápadem se svěřil své mecenášce Naděždě von Meck¹⁵ a zmínil se o inspiraci Schumannem¹⁶. Mezi nejhranější kusy cyklu patří Nemocná panenka či

¹²Dopis P.Jurgensonovi č.2263 z 26.4.1883

¹³<https://www.amazon.com/Tchaikovsky-Seasons-Antonin-Kubalek/dp/B000001Q7M>

¹⁴<https://www.amazon.com/Tchaikovsky-Seasons-saisons-Op-37b/dp/B002R9I8OC>

¹⁵ Dopis č. 820 N. vonMeck12. 5. 1878

¹⁶ Cyklus bývá někdy nazývaný cyklem 24 jednoduchých skladeb à la Schumann

Pohřeb panenky. Zajímavé jsou ale kusy Italská, Francouzská a Německá píseň či Baba Jaga.

Dvanáct kusů op. 40

Tyto kusy napsal Čajkovskij mezi únorem a dubnem 1878. Pojmenoval je jako 12 Morceaux de difficulté moyenne. Skládá se z 12 kusů o přibližně 100 až 200 taktech. Hlavní melodie z posledního kusu *Rêverie interrompue* je inspirací z Čajkovského cesty do Benátek. Celý cyklus trvá cca 40 až 50 min. Skládá se z následujících částí: *Etude Allegro giusto* (G dur) – *Chansontriste Allegro non troppo* (g moll) – *Marchefunèbre Tempo di Marcia funebre* (c moll) – *Mazurka Tempo di Mazurka* (C dur) – *Mazurka Tempo di Mazurka* (D dur). *Chantsansparoles Allegro moderato* (a moll) – *Au village Andante sostenuto* (a moll – C dur) – *Valse Tempo di Valse* (As dur). *Valse Tempo di Valse* (fis moll). *Danserusse Andantino* (a moll). *Scherzo Allegro vivacissimo* (d moll). *Rêverie interrompue* – *Andante un poco rubato e con molto espressione* (As dur).

Šest kusů op. 51

6 kusů op. 51 napsal Čajkovskij během srpna a září roku 1882. Námět díla vznikl na podnět novináře Nikolaje Berndarda z ruského časopisu *Nuvellist*. To bylo ovšem v rozporu se smlouvou nakladatele Petra Jurgensona, který však souhlasil s vydáním těchto kusů v případě, že budou napsány pro něj. V dopisech se taktéž zmiňuje o potížích, které měl s dopsáním skladeb. Jeho nakladatel Jurgenson se zmiňuje o finančním úspěchu z prodeje skladeb, avšak zdůrazňuje Čajkovskému, aby v žádném případě nepsal skladby kvůli penězům.¹⁷ Názvy skladeb byly navrženy Nikolajem Bernardem¹⁸, Čajkovskij si však vzal k srdci pouze doporučení jedné skladby, a to první – *Valse de salon* (Salonní valčík).

Skladby tohoto cyklu jsou tance. Polovina z nich jsou valčíky, dále pak polka či menuet. Všechny tance jsou věnované ženám: *Valse de salon* (č. 1) – Mariya Kondratyeva; *Polka peu dansante* (č. 2) – Anna Davydova; *Menuetto*

¹⁷Dopis P.Jurgensonovi z data 26.2.1882

¹⁸ Nikolaj Bernard – vydavatel hudebního časopisu *Nuvellist*

scherzoso (č. 3) – Anna Merkling; Natha-Valse (č.4) – Natalya Plesskaya; Romance (č. 5) – Vera Rinskaya-Korsakova; Valse sentimentale (č. 6) – Emma Genton

Nejhranějšími skladbami jsou čtvrtý a šestý kus - „Natha Valse“ a „Sentimentální valčík“.

První skladbou cyklu je již zmíněný „Salonní valčík“ v tónině As dur, obecně působí velmi brilantně. Skladba obsahuje pohyblivé části střídané klidnějšími, sekvence i menší kadenci. Celkový efekt skladby je velmi brilantní.

Druhá skladba se jmenuje „Polka peu dansant“ čili Taneční polka. Má jakýsi váhavý a neklidný nádech, místy opět připomíná Chopina.

„Menuetto scherzo“ působí hravě. Skladatel zde pracuje s chromatikou, při interpretaci je důležité dbát na dokonale propracované harmonické změny a na pedál.

Čtvrtým tancem cyklu je "Natha Valse" A dur, který je možným hudebním portrétem blízké přítelkyně jeho sestry Alexandry, Natalije Plesskajevy. Skladba byla napsána již roku 1878 se stejným věnováním pod názvem „Nathalie Valse“. Opět se zde opakuje Čajkovského charakteristické střídání nálad včetně virtuozity.

Pátý kus "Romance" je věnována jeho neteři Věře. Tempové označení je Andante cantabile. Je o něco více plynoucí a půvabnější než předchozí tanec.

Sentimentální valčík, šestá a poslední skladba tohoto cyklu, připomíná svým stylem valčíky Fryderyka Chopina. Je psán formou A B A, přičemž B díl je velmi kontrastní oproti A dílu. Krajní části jsou charakteristické melancholií, prostřední část představuje slavnost.

Dumka op. 59

Dílo napsané roku 1886 pro francouzského nakladatele Mackara, vydané i Jurgensonem v Rusku. Je velmi nápadité a pestré, nacházíme zde jak lyrické, tak i vysoce virtuózní pasáže. Je to jedno z Čajkovského děl, které klavíristé hrají

s oblibou. Nahráli je například Vladimír Horowitz, Dang Thai Son, Cyprien Katsairs, či Valentina Kameníková.

Lyrický moment As dur

Skladba byla napsaná na objednávku českého hudebního vydavatele Velebína Urbánka, který chtěl tuto skladbu publikovat ve svém časopisu Piano - Forte, nakonec byla ale vydána ve sborníku Zdeňka Fibicha roku 1894. Byla upravena nakladatelskou firmou, která ji následně vydala s mírnou úpravou, aniž by věděla, že byla skladba již publikována.

Osmnáct kusů pro klavír op. 72

Jeho poslední kompletní klavírní dílo, které bylo dokončeno pár měsíců před smrtí. V dopisech svým přátelům a rodině uvádí nutnost vydělat si peníze a mluví o záměru zkomponovat tyto kusy v přijatelné kvalitě. Původně jich mělo být třicet, ale za dva týdny stihl osmnáct, které rovnou přinesl do Moskvy k publikaci.

Původně měly být také rozdělené do tří sešitů, jeden z nich měl být věnován Alexandrovi Silotimu. Nakonec mu věnoval jen Scherzo - Fantaisie se slibem, že mu věnuje větší orchestrální dílo, což se ale již s ohledem na Čajkovského smrt nestalo.

5.2. Komorní skladby

Klavírní trio op.50

Roku 1880 obdržel Čajkovskij dopis od své mecenášky Naděždy von Meck s dotazem, zda by zkomponoval klavírní trio. Skladatel odpověděl, že napsat sonátu pro klavír s houslemi či s violoncellem by bylo pro něj naprosté utrpení, protože si myslí, že nástroje jako housle jsou ke klavíru naprosto nekompatibilní. Tvrdil, že napsat skladbu, ve které jsou zastoupeny tyto tři nástroje, je zbytečné, protože se ztratí individuální kvalita každého nástroje.¹⁹ I přes tato svá slova Čajkovskij o rok později v Římě změnil názor a začal pracovat na klavírním triu a moll. I v následujících dopisech Naděždě von Meck se zmiňuje o averzi, donucení a silné vůli, které musel mít ke komponování tohoto díla.²⁰

S výsledkem kompozice byl nakonec Čajkovskij spokojený. Vyšla roku 1882 s věnováním jeho blízkému příteli, N. Rubinsteinovi, který roku 1881 zemřel. Dílo má dvě věty – první větu *Pezzo Elegiaco* a druhou větu *Tema con variazioni – Variazione Finale e coda*.

První věta je, jak již z názvu vyplývá, elegií v a moll. Skladatelův záměr, pokusit se i v tomto složení nechat každý nástroj vyniknout, se skutečně povedl.

Druhá věta je rozdělena do dvou částí. První část „*Tema con variazioni*“ v tempovém označení *Andante con moto* je v E dur tónině a působí mnohem odlehčeněji. Druhá část je „*Variazione finale e coda*“, jejíž tempové označení je *Alegro risoluto e con fuoco*. Tato část začíná hlavním tématem a moll z první věty, které se dokonce skladby s několika obměnami mnohokrát připomene.

¹⁹ Dopis č.1617 adresován Nadezde von Meck z 8. 11. 1880

²⁰ Dopis č.1947 adresován Naděždě von Meck z 7. 2. 1882

Souvenir *d'un lieu cher*

Jediná skladba pro klavír a housle vznikla v roce 1878. Skládá se ze tří kusů – Meditace d moll, Scherza c moll a Melodie Es dur neboli „Písně beze slov“.

První kus, Meditaci, psal Čajkovskij při pobytu ve Švýcarsku v Clarens, původně to byl námět k druhé větě houslového koncertu.

Skladbu upravil Alexander Glazunov pro housle a orchestr.

5.3. Díla pro klavír a orchestr

Klavírní koncert č. 1 op. 23

Pravděpodobně stěžejní Čajkovského klavírní dílo, které se zpočátku nesetkalo s velkým pochopením. První verze napsaná v letech 1874-1875 revidovaná v letech 1879 a poté naposledy roku 1888. Při prvním soukromém zahrání Nikolaji Rubinsteinovi jím byl ostře zkritizován. Koncert byl poprvé premiérován v Bostonu, sólistou byl Hans von Bülow, kterému byl koncert věnován. Nezůstává bez zajímavosti, že ruskou premiéru v Petrohradě dirigoval český dirigent Eduard Nápravník. Koncert se zapsal do dějin také tím, že to byla první skladba vážné hudby, které bylo prodáno přes milion kopií. O tento počín se zasloužil Van Cliburn s nahrávkou z roku 1958.

Klavírní koncert č. 2 op. 44

Klavírní koncert, který zůstává neprávem ve stínu prvního klavírního koncertu, byl napsán v 1879 až 1880, věnován Nikolaji Rubinsteinovi, který chtěl dílo premiérovat jakožto omluvu za ostrou kritiku prvního klavírního koncertu. Nikolaj Rubinstein ale roku 1881 zemřel a premiéry se nedočkal. První provedení koncertu proběhlo v Americe s klavíristkou Madeleine Schiller.²¹

Stejně jako Siloti zrevidoval, zkrátil a vydal klavírní sonátu cis moll v kratší verzi, i tento koncert přes Čajkovského zákaz zkrátil a po dlouhá léta byla známá pouze Silotioho verze. Později se však hudebníci začali přiklánět k původní verzi.

²¹Madeleine Schiller (1843-1911) byla britská klavíristka, studentka Ignaze Moschelese.

Koncert má klasicky jako většina klavírních koncertů tři věty:

- I. Allegro brillante
- II. Andante non troppo
- III. Allegro con fuoco

Obzvláště zajímavá je druhá věta, ve které skladatel po krátkém orchestrálním úvodu nejprve otevře téma v houslích, po té ve violoncellu, následuje konverzace mezi těmito dvěma nástroji. Klavír stejné téma uvede až po přibližně třech minutách. Oproti prvnímu klavírnímu koncertu, který je hloubavější a zamyšlenější, je třetí koncert mnohem slavnostnější, čemuž odpovídá i tónina G dur.

Klavírní koncert č. 3 op. 73

Klavírní koncert, z něhož měla původně vzniknout symfonie Es dur, je dnes téměř zapomenutý a velmi málo hraný. Tento jednovětý koncert vznikl roku 1893 a vydán byl roku 1894 po jeho smrti. Skladba je nesmírně zajímavá, jsou zde slyšet již vyspělé nápady Čajkovského. Propagátorem tohoto díla byl například Emil Gilels.

Koncertní fantazie op. 56

Soubor málo hraných skladeb pro klavír a orchestr uzavírá koncertní fantazie G dur. Na rozdíl od klavírních koncertů nedisponuje bohatou harmonickou invencí. Na začátku je uvedeno téma z lidové písně. Je založena spíše na zvukové mohutnosti, technické vybavenosti a virtuozitě interpreta.

Má dvě věty:

První věta - Quasi Rondo

Druhá věta - Contrastes. Andante cantabile - Molto vivace

Je upravená ve verzi pro čtyři ruce.

6. Interpreti Čajkovského klavírní hudby

V této kapitole uvedu postupně vybrané interprety, 3 klavíristy a 2 klavíristky, kteří se aktivně podíleli, či podílejí, na šíření odkazu Čajkovského hudby častým a kvalitním provozováním jeho hudby.

6.1. Sviatoslav Richter

Narodil se do hudební rodiny roku 1915 v Rusku, zemřel roku 1997 taktéž v Rusku v Moskvě. Studoval u prominentního pedagoga Heinricha Neuhausa (stejně jako níže uvedený Emil Gilels). Jeho první zahraniční cesta vedla shodou okolností do České republiky.

Richter hrál dílo Čajkovského s oblibou, na repertoáru některých jeho koncertů byl výhradně tento skladatel. Klavírní koncert b moll nahrál dokonce třikrát, dále pak Sonátu G dur. Většina nahrávek z ostatních Čajkovského děl jsou živé nahrávky z koncertů. Interpretace těchto děl je vyznačovaná jednoduchostí, věrností autorova zápisu bez zbytečných excentrických uměleckých výjevů.

6.2. Emil Gilels

Narodil se roku 1916 v Oděse a zemřel roku 1985 v Moskvě.

Kromě všech tří klavírních koncertů nahrál 6 kusů op. 19, Píseň beze slov z Haapsalského suvenýru op. 2/3, Klavírní sonátu c moll op. 80 a Klavírní trio op. 50 společně s Koganem a Rostropovičem.

Gilelsovy nahrávky Čajkovského bych definovala jako velmi přirozenou a plynulou, zároveň hloubavou a důmyslnou interpretaci.

6.3. Michail Pletnev

Současný klavírista a dirigent se narodil roku 1957 v Archangelu (tehdejší SSSR). Studoval na Moskevské konzervatoři u Yakova Fliera. Do povědomí publika se dostal vítězstvím na Čajkovského soutěži v Moskvě.

Natočil několik CD s Čajkovského symfoniemi jako dirigent. Z klavírních děl osmnáct kusů op. 72, 3 kusy op. 9, Roční doby op. 37, 6 kusů op. 21.

6.4. Viktoria Postnikova

O kompletní vydání klavírních děl P. I. Čajkovského se zasloužila také ruská klavíristka Viktoria Postnikova. Narodila se v Moskvě roku 1944, kde i vystudovala konzervatoř u profesora Yakova Fliera. Získala mimo jiné jednu z hlavních cen na mezinárodní klavírní soutěži v Leedsu nebo na Čajkovského soutěži v Moskvě.

Jak už jsem zmínila, nahrála kompletní Čajkovského klavírní dílo, včetně tří klavírních koncertů a koncertní fantazie op. 56.

Na jejím provedení děl mě na první poslech zaujala jemnost úhozů, práce s frází a důraz na drobné detaily, aniž by jakkoli rozdrobovaly skladby.

6.5. Tatiana Nikolajeva

Narozena roku 1924 v Bezihtse, v Rusku, zemřela roku 1993 po prodělání cévní mozkové příhody na koncertě v San Franciscu. Za svůj život natočila přes 50 gramofonových nahrávek.

Natočila kompletní dílo Čajkovského skladeb, vyjma třetího klavírního koncertu. Její nahrávky těchto skladeb mají v sobě ruskou národu a odhodlanost, v lyrických pasážích dokáže zaujmout zpěvnými tóny vedoucí melodické linie.

7. Závěr

Psaní této bakalářské práce mělo pro mě větší přínos, než jsem očekávala. Práce na téma Čajkovského sólového klavírního díla mě velmi bavila a naplňovala. Potvrdila se mi slova a fakta, která jsem uváděla na začátku, tj. že se u nás Čajkovského hudba až na výjimky téměř nehraje, byť je to velmi kvalitní hudba, což je velká škoda.

V dnešní době soutěžení má kromě webových a mobilních aplikací (Youtube, Spotify, AppleMusic a další) zcela jistě svůj podíl na provozování Čajkovského hudby i stejnojmenná soutěž v Moskvě, díky níž se mladí klavíristé seznamují s jeho dílem. I zde je ale vidět určitá tendence držet se spíše častěji hraných děl než objevovat a učit se Čajkovského méně hrané a nedocenené skladby.

Při studiu a hledání určité specifické charakteristiky Čajkovského díla jako celku mě zaujala spousta souvislostí a autorův vztah k jiným skladatelům. Při práci a stále častějším poslechu mi několik skladeb připomínalo Schumanna. O konexi Čajkovského k Schumannovi jsem neměla do té doby nejmenší poněť. Zaujalo mě, že skladatel měl k Schumannovi jako ke klavíristovi velmi blízko. Dále mě překvapilo, že neměl příliš pochopení pro Lisztovu a Chopinovu hudbu.

Z interpretací, které jsem v práci zmiňovala, mě nejvíce získalo provedení Čajkovského děl Viktorie Postnikovové, kterou jsem před vypracováním práce téměř neznala.

Práce mě namotivovala k dalšímu studiu Čajkovského hudby a doufám, že i čtenáři tohoto textu budou mít chuť se jeho dílem zabývat více než jen poslechem prvního b moll koncertu, který sice bezpochyby patří mezi jeho nejkvalitnější díla, ale je pouze špičkou ledovce jeho klavírních děl.

8. Seznam použité literatury

8.1. Seznam knižních zdrojů:

ABRAHAM, Gerald: The New Oxford History of Music – Romanticism, Oxford University Press, 1990. ISBN 0-19-316309-8

KASHKIN, Nikolaj: Meine erinnerungen an Peter tschaikowski, Berlin:Ernst Kuhnt, 1992. ISBN 3928864017

NAVRÁTIL, Miloš: Dějiny hudby - přehled evropských dějin hudby, Votobia, 2003. ISBN80-7220-143-3

SCHONBERG, Harold. Životy velkých skladatelů, nakladatelství BB/art, 2006. ISBN 80-7341-905-X

SMOLKA, Jaroslav: Dějiny hudby, Togga agency, 2001. ISBN 80-902912-0-1

TCHAIKOVSKY, Modest: The life and letters of Piotr Iljich Tchaikovsky (z ruštiny přeložila: Rosa Newmarch), University Press of the Pacific, 2004. ISBN 978-1410216120

8.2. Seznam Internetových odkazů:

<http://en.tchaikovsky-research.net/>

<http://www.tschaikowsky-gesellschaft.de/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Ilji%C4%8D_%C4%8Cajkovskij

https://vespa.media/en/2018/08/russian_music_inentity/

<https://www.amazon.com/Tchaikovsky-Seasons-Antonin-Kubalek/dp/B000001Q7M>

<https://www.amazon.com/Tchaikovsky-Seasons-saisons-Op-37b/dp/B002R9I8OC>

<https://www.youtube.com/watch?v=5-4qdPOwAXk>

<https://www.youtube.com/watch?v=PCTkiNwpz4g>

https://www.youtube.com/watch?v=1x4WWAF_WVY

<https://www.youtube.com/watch?v=pD2A-KXzbzY&t=2516s>

https://www.youtube.com/watch?v=TN6-F0_vt5A